IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLIK VA IDORALARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINI TASHKIL ETISH MASALALARI

Karimov Sherzod Burxonovich

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: sherzodkarimov2906@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi vazirlik va idoralarida ichki audit xizmatini tashkil etishning huquqiy, tashkiliy va amaliy masalalari yoritilgan. Tadqiqotda 2025-yilda Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan vazirlik va idoralar ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash natijalari tahlil qilindi. Baholashdan o‘tgan 11 ta vazirlik va idorada o‘rtacha sifat darajasi 78,5 foizni tashkil etgani, 2 ta tashkilot yuqori, 6 tasi o‘rta va 3 tasi past darajada baholangani aniqlangan. Maqolada ichki audit xizmatlarining mustaqilligi, kadrlar salohiyati, risklarga asoslangan rejalashtirish, ichki hujjatlar, tavsiyalar ijrosi hamda raqamlashtirish bo‘yicha asosiy muammolar va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ichki audit, ichki nazorat, vazirlik va idoralar, davlat moliyasi, risklarga asoslangan audit, audit tavsiyalari, raqamlashtirish, davlat ichki auditi, byudjet mablag‘lari, samaradorlik.

Abstract: This article examines legal, organizational and practical issues of establishing internal audit services in ministries and agencies of the Republic of Uzbekistan. The study analyzes the 2025 assessment results of internal audit services conducted by the Ministry of Economy and Finance. The average quality level of the 11 assessed ministries and agencies was 78.5 percent; 2 entities were rated high, 6 medium and 3 low. The article develops proposals on independence of internal audit, staff capacity, risk-based planning, internal documents, implementation of audit recommendations and digitalization.

Keywords: internal audit, internal control, ministries and agencies, public finance, risk-based audit, audit recommendations, digitalization, state internal audit, budget funds, effectiveness.

Kirish

Bugungi kunda davlat moliyasini boshqarish tizimida ichki audit xizmatlarining o‘rni keskin ortib bormoqda. Vazirlik va idoralar tomonidan byudjet mablag‘lari, davlat dasturlari, investitsiya loyihalari va davlat xizmatlari bilan bog‘liq katta hajmdagi resurslar boshqariladi. Bunday sharoitda ichki audit faqat moliyaviy xatolarni aniqlovchi nazorat vositasi emas, balki boshqaruv qarorlarini yaxshilash, risklarni kamaytirish va natijadorlikni oshirishga xizmat qiluvchi institut sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda davlat moliyasini boshqarish, ichki nazorat va ichki audit tizimini takomillashtirish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son qarori bilan 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasi tasdiqlandi. Strategiyada byudjet xarajatlari va davlat investitsiyalarining natijadorligini oshirish, ochiqlikni kuchaytirish hamda fiskal xatarlarni baholash ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 13-martdagi 100-son qarori bilan davlat organlari va tashkilotlarida ichki audit faoliyatini raqamlashtirish konsepsiyasi tasdiqlandi. Unda

2027-yil 1-dekabrga qadar “Davlat ichki auditi” axborot tizimini ishlab chiqish vazifasi qo‘yilgan. Bu ichki audit xizmatlarini tashkil etishda yangi bosqichni boshlab beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi O‘zbekiston Respublikasi vazirlik va idoralarida ichki audit xizmatini tashkil etishning amaldagi holatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda milliy qonunchilik va xalqaro ilmiy-amaliy yondashuvlar asosida takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Ichki audit xizmatining samaradorligi xalqaro ilmiy adabiyotlarda ichki audit sifati, auditorlarning mustaqilligi, rahbariyat ko‘magi, malaka darajasi, risk-menejmentga jalb etilishi va tavsiyalar ijrosi bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Mihret va Yismaw (2007) davlat sektorida ichki audit samaradorligiga audit sifati va rahbariyat ko‘magi kuchli ta’sir qilishini ko‘rsatadi.

Shamki va Alhajri (2017) Oman davlat sektorida ichki audit samaradorligi auditorlarning tajribasi va audit qamroviga bog‘liq ekanini aniqlagan. Coetzee va Erasmus (2017) esa jamoat sektorida ichki audit samaradorligini o‘lchashda boshqaruv qo‘llab-quvvatlashi, audit jarayoni sifati, tavsiyalar ijrosi va manfaatdor tomonlar ehtiyojlari muhimligini ta’kidlaydi.

Risklarga asoslangan ichki audit bo‘yicha tadqiqotlar ham ichki audit xizmatlarini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Mujalli (2024) Saudiya Arabistoni davlat sektorida risklarga asoslangan ichki auditni joriy etishga rahbariyat ko‘magi, risklarni boshqarish tizimi, auditorlarning roli va risk-menejment bo‘yicha treninglar ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatgan. Setyorini va boshqalar (2024) ichki auditning risk-menejmentdagi ishtiroki audit samaradorligini oshirishini qayd etadi.

Ichki auditning jamoat sektoridagi natijadorlikka ta’siri bo‘yicha tadqiqotlarda mustaqillik, kompetensiya, rahbariyat ko‘magi va rasmiy vakolatlar alohida ko‘rsatiladi. Merkineh (2019) ichki audit sifati davlat sektori faoliyatini yaxshilashda muhim o‘rin tutishini, Masanja (2022) esa audit qo‘mitasi va ichki nazorat ustidan nazorat jarayonlari ichki nazorat samaradorligini oshirishini ko‘rsatgan.

Xalqaro standartlarda ham ichki auditning vazifasi tashkilot faoliyatiga qiymat qo‘shish, risklarni boshqarish, nazorat va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishdan iborat ekani ta’kidlanadi. Institute of Internal Auditors tomonidan 2024-yilda e’lon qilingan Global Internal Audit Standards ichki audit xizmatidan mustaqillik, xolislik, professional kompetensiya va sifatni ta’minlashni talab qiladi.

INTOSAI samaradorlik auditi bo‘yicha qo‘llanmalarida davlat sektorida iqtisodiylik, samaradorlik va natijadorlik tamoyillarini baholash muhimligi belgilangan. Bu yondashuv vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatlarini tashkil etishda faqat hujjatlar to‘g‘riligini emas, balki davlat resurslaridan foydalanish natijasini ham baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Asosiy va tahliliy qism

Vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatini tashkil etish bir nechta o‘zaro bog‘liq elementlardan iborat. Birinchidan, ichki audit xizmatining maqomi, vakolati va rahbarlikka bo‘ysunish tartibi aniq belgilanishi lozim. Ikkinchidan, audit xizmatining yillik rejasi risk tahlili asosida tuzilishi kerak. Uchinchidan, audit tadbirlari natijalari bo‘yicha tavsiyalar berilishi va ularning bajarilishi muntazam monitoring qilinishi zarur.

Amaldagi tartibga ko‘ra, vazirlik va idoralarning ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash Iqtisodiyot va moliya vazirligi tomonidan amalga oshiriladi. 2025-yilda baholash rejasiga xavf

tahlili asosida tanlab olingan yuqori xavf darajasiga ega ichki audit xizmatlari kiritilgan. Bu yondashuv ichki audit xizmatlarini tashkil etishda riskka yo‘naltirilgan baholash amaliyoti shakllanayotganini ko‘rsatadi.

2025-yil yakunlari bo‘yicha rasmiy hisobot ma’lumotlariga ko‘ra, baholashdan o‘tgan 11 ta vazirlik va idorada ichki audit xizmatlarining o‘rtacha sifat darajasi 78,5 foizni tashkil etdi. Adliya vazirligi 92,4 foiz va Qishloq xo‘jaligi vazirligi 91,6 foiz natija bilan “yuqori” darajada baholandi. O‘zarxiv agentligi, Texnik jihatdan tartibga solish agentligi, Fanlar akademiyasi, Madaniyat vazirligi, Yoshlar ishlari agentligi va Kadastr agentligi “o‘rta” darajada baholandi. Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi, Ekologiya vazirligi hamda Transport vazirligi natijalari “past” darajaga kiritildi.

Ushbu statistika ichki audit xizmatlarini tashkil etishda vazirlik va idoralar o‘rtasida sezilarli tafovut mavjudligini ko‘rsatadi. Yuqori natija qayd etgan tashkilotlarda ichki audit hujjatlari, rejalashtirish, mustaqillik va tavsiyalar ijrosi nisbatan yaxshiroq yo‘lga qo‘yilgan. Past natija qayd etgan tashkilotlarda esa risk tahlili asosida reja tuzish, chora-tadbirlar ijrosi, audit tadbirlarini rasmiylashtirish va monitoring mexanizmlarida kamchiliklar saqlanib qolmoqda.

Quyidagi jadvalda vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatini samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan asosiy yo‘nalishlar, amaldagi muammolar va takomillashtirish choralarining umumlashtirilgan ko‘rinishi keltirilgan.

1-jadval

Vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatini tashkil etishning asosiy yo‘nalishlari

Tashkiliy yo‘nalish	Amaldagi muammo	Takomillashtirish chorasi
Maqom va mustaqillik	Ichki audit xizmatining vakolati va mustaqilligi ayrim hollarda yetarli darajada kafolatlanmagan	Ichki audit nizomi, lavozim yo‘riqnomalari va bevosita rahbariyatga hisobot berish tartibini aniq belgilash
Risklarga asoslangan reja	Yillik audit rejasi har doim ham xavf tahlili asosida shakllantirilmaydi	Risk reyestri, baholash mezonlari va ustuvor audit obyektlari bo‘yicha yagona metodikani joriy etish
Kadrlar salohiyati	Ichki auditorlarning malakasi, data-analitika va risk-menejment ko‘nikmalari turlicha	Doimiy malaka oshirish, sertifikatlash va amaliy treninglar tizimini kuchaytirish
Audit hujjatlari	Dastur, ishchi hujjatlar va yakuniy hisobotlar rasmiylashtirilishida kamchiliklar uchraydi	Namunaviy ishchi hujjatlar, elektron arxiv va sifat nazorati mexanizmini joriy etish
Tavsiyalar ijrosi	Audit tavsiyalarining bajarilishi bo‘yicha tizimli monitoring har doim ham samarali emas	Elektron tavsiyalar reyestri, muddatli ijro nazorati va rahbariyatga davriy axborot kiritish

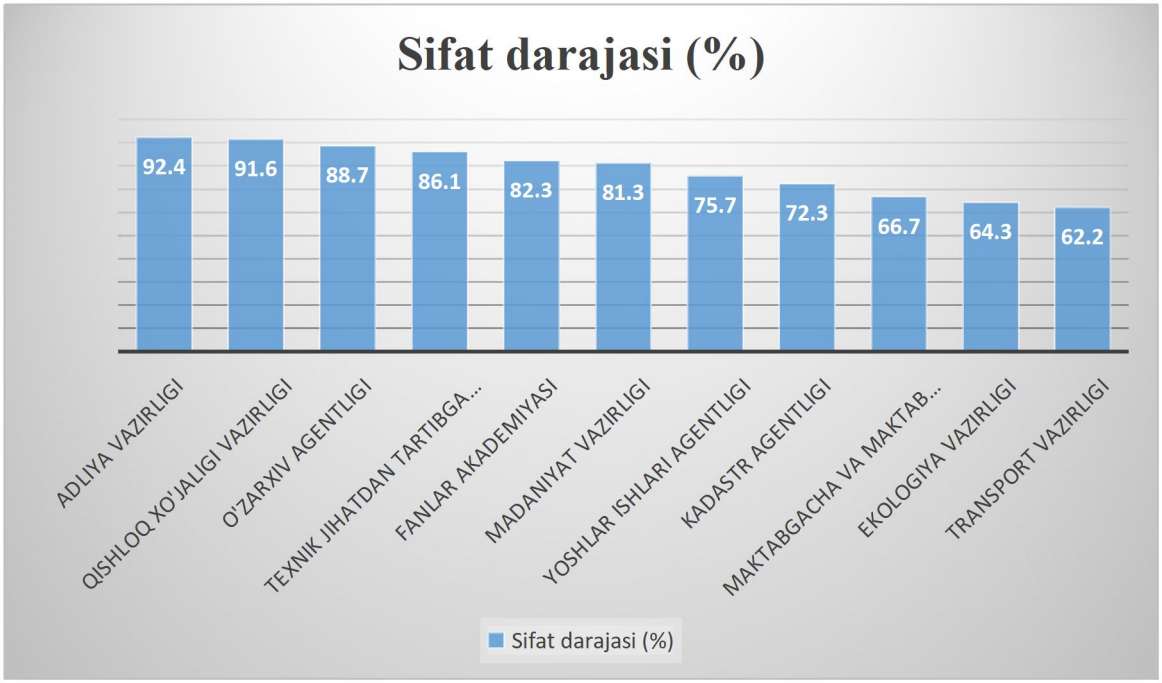
Raqamlashtirish	Ichki audit jarayonlari to‘liq avtomatlashtirilmagan va ma’lumotlar integratsiyasi cheklangan	“Davlat ichki auditi” axborot tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va boshqa davlat axborot tizimlari bilan integratsiya qilish

Manba: *muallif tomonidan Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son, 2025-yil 16-iyuldagi 446-son, 2026-yil 13-martdagi 100-son qarorlari hamda 2025-yil baholash hisobotlari asosida tuzilgan.*

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, ichki audit xizmatini tashkil etish faqat shtat birligini belgilash bilan cheklanmaydi. Xizmatning vakolati, mustaqilligi, metodik bazasi, kadrlar salohiyati, rejalashtirish sifati va raqamli infratuzilmasi bir butun tizim sifatida shakllanishi kerak.

Rasmiy hisobotda ayrim yo‘nalishlar bo‘yicha past natijalar qayd etilgan. Jumladan, ichki audit yillik rejasining xavf tahlili asosida ishlab chiqilishi bo‘yicha Ekologiya vazirligi 19 foiz, Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi 25 foiz, Transport vazirligi 38 foiz natija ko‘rsatgan. Chora-tadbirlar rejasining bajarilishi bo‘yicha Transport vazirligi 25 foiz, Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi 38 foiz, Kadastr agentligi 44 foiz natijaga ega bo‘lgan. Bu ko‘rsatkichlar ichki audit xizmatlari faoliyatida rejalashtirish va tavsiyalar ijrosini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Quyidagi diagrammada 2025-yilda baholashdan o‘tgan vazirlik va idoralar ichki audit xizmatlari faoliyatining sifat darajasi aks ettirilgan.

1-rasm. 2025-yilda vazirlik va idoralar ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash natijalari

Manba: *O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2025-yil baholash natijalari bo‘yicha yillik hisoboti asosida muallif tomonidan tuzilgan.*

Diagramma ma’lumotlari ichki audit xizmatlarini tashkil etish sifati bo‘yicha eng yuqori ko‘rsatkich 92,4 foiz, eng past ko‘rsatkich 62,2 foiz bo‘lganini ko‘rsatadi. 30,2 foizlik farq ichki audit xizmatlari faoliyatida yagona standartlar, metodik yordam va monitoringni kuchaytirish zarurligini tasdiqlaydi.

Ichki audit xizmatlarini samarali tashkil etish uchun risklarga asoslangan rejalashtirish markaziy o‘rinda turishi lozim. Bunda vazirlik yoki idora faoliyatidagi moliyaviy hajm, jamoatchilik ahamiyati, avvalgi tekshiruvlar natijalari, axborot tizimlari holati, davlat dasturlari ijrosi va korrupsiya xavflari hisobga olinadi. Yuqori riskli yo‘nalishlar yillik audit rejasiga ustuvor kiritilishi kerak.

Ichki audit xizmatining mustaqilligi ham muhim shartdir. Xizmat rahbariyati audit obyektlaridan tashkiliy va funksional jihatdan mustaqil bo‘lmasa, xulosalar xolisligi pasayadi. Shu sababli ichki audit xizmati bevosita birinchi rahbarga hisobot berishi, audit rejalari va hisobotlari rahbariyat darajasida ko‘rib chiqilishi zarur.

Raqamlashtirish ichki audit xizmatini tashkil etishdagi eng istiqbolli yo‘nalishlardan biridir. 2026-yilgi raqamlashtirish konsepsiyasida “Davlat ichki auditi” axborot tizimini ishlab chiqish, ichki audit faoliyatini elektron shaklda yuritish, avtomatik baholash va axborot tizimlari integratsiyasi nazarda tutilgan. Bu ichki audit jarayonlarini tezkor, shaffof va dalillarga asoslangan holga keltiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, ichki audit xizmatining samaradorligi rahbariyat qo‘llab-quvvatlashi va audit tavsiyalarining amaliy ijrosi bilan bevosita bog‘liq. Shuning uchun vazirlik va idoralarda ichki audit hisobotlari rahbariyat yig‘ilishlarida muhokama qilinishi, tavsiyalar bo‘yicha mas’ul ijrochilar va muddatlar belgilanib, bajarilishi nazorat qilinishi lozim.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasi vazirlik va idoralarida ichki audit xizmatini tashkil etish davlat moliyasini samarali boshqarish, byudjet mablag‘laridan oqilona foydalanish va ichki nazorat tizimini mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi.

2025-yilgi rasmiy baholash natijalariga ko‘ra, ichki audit xizmatlarining sifat darajasi vazirlik va idoralar kesimida bir xil emas. 11 ta baholangan tashkilotdan 2 tasi yuqori, 6 tasi o‘rta va 3 tasi past darajada baholangan. O‘rtacha ko‘rsatkich 78,5 foizni tashkil etgani tizimda ijobiy siljishlar mavjudligini, biroq ayrim yo‘nalishlarda jiddiy takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Eng dolzarb muammolar ichki audit yillik rejasini risk tahlili asosida tuzish, chora-tadbirlar rejasining bajarilishini ta’minlash, ichki hujjatlarni namunaviy tartibda yuritish, audit tadbirlarini sifatli rasmiylashtirish va tavsiyalar ijrosini monitoring qilish bilan bog‘liq.

2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish strategiyasi, 2025–2027-yillarda ichki nazorat tizimini takomillashtirish konsepsiyasi va 2026-yilgi ichki auditni raqamlashtirish konsepsiyasi vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatlarini yangi bosqichda tashkil etish uchun huquqiy va tashkiliy asos yaratmoqda.

Ichki audit xizmatlari mustaqil, professional, risklarga asoslangan va raqamli texnologiyalarga tayangan holda faoliyat yuritsa, vazirlik va idoralarda boshqaruv sifati, moliyaviy intizom, shaffoflik va natijadorlik sezilarli darajada oshadi.

Takliflar:

1. Har bir vazirlik va idorada ichki audit xizmati to‘g‘risidagi nizom va xodimlarning lavozim yo‘riqnomalarini namunaviy talablar asosida qayta ko‘rib chiqish lozim.

2. Ichki audit yillik rejalarini faqat risk tahlili asosida shakllantirish, bunda moliyaviy hajm, ijtimoiy ahamiyat, avvalgi kamchiliklar va axborot tizimlari holatini asosiy mezon sifatida belgilash zarur.

3. Ichki audit tavsiyalarining bajarilishi bo‘yicha yagona elektron reyestr yuritish va bajarilmagan tavsiyalar yuzasidan rahbariyatga choraklik axborot kiritish maqsadga muvofiq.

4. Ichki auditorlar uchun risk-menejment, samaradorlik auditi, data-analitika, davlat xaridlari, korrupsiyaviy xavflar va xalqaro ichki audit standartlari bo‘yicha muntazam malaka oshirish tizimini joriy etish kerak.

5. “Davlat ichki auditi” axborot tizimini ishlab chiqishda audit rejasi, audit dasturi, ishchi hujjatlar, dalillar, hisobotlar va tavsiyalar ijrosini yagona elektron zanjirda yuritish imkoniyatini yaratish lozim.

6. Vazirlik va idoralarda ichki audit xizmatlari faoliyatini baholash natijalari bo‘yicha past ko‘rsatkich qayd etilgan yo‘nalishlarga metodik yordam, maqsadli trening va qayta baholash mexanizmini joriy etish zarur.

7. Ichki audit xizmatlari faoliyatining asosiy KPIlari sifatida audit rejasining bajarilishi, yuqori riskli yo‘nalishlar qamrovi, tavsiyalar ijrosi, aniqlangan tizimli muammolar bartaraf etilishi va rahbariyat qoniqishi ko‘rsatkichlarini belgilash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son qarori. *2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida*. – Toshkent, 2025.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 29-apreldagi 279-son qarori. *Davlat moliyasi sohasida xavflarni boshqarish tizimini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida*. – Toshkent, 2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-iyuldagi 446-son qarori. *2025–2027-yillarda respublika va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlarida ichki nazorat tizimini yanada takomillashtirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida*. – Toshkent, 2025.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 13-martdagi 100-son qarori. *Davlat organlari va tashkilotlarida ichki audit faoliyatini raqamlashtirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida*. – Toshkent, 2026.
5. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. *Vazirlik va idoralarning ichki audit xizmatlari faoliyatini 2025-yilda baholash natijalari bo‘yicha hisobot*. – Toshkent, 2026.
6. Institute of Internal Auditors (IIA). *Global Internal Audit Standards*. – Lake Mary, Florida, 2024.
7. INTOSAI. *GUID 3910: Central Concepts for Performance Auditing*. – Vienna, 2019.
8. World Bank. *Internal Audit Key Performance Indicators: Public Sector Internal Audit Guidance*. – Washington D.C., 2023.

9. Mihret D.G., Yismaw A.W. Internal Audit Effectiveness: An Ethiopian Public Sector Case Study // *Managerial Auditing Journal*. – 2007. – Vol. 22. – No. 5. – P. 470–484.
10. Shamki D., Alhajri T.A. Factors Influence Internal Audit Effectiveness // *International Journal of Business and Management*. – 2017. – Vol. 12. – No. 10. – P. 143–156.